

<https://doi.org/10.36719/2789-6919/43/36-44>

Tural Kişizadə

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
doktorant

<https://orcid.org/0009-0009-8340-840X>
turalkishizada@gmail.com

Kiçik və Orta biznes sahibkarlığın dövlət tənzimləməsində inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən istifadə

Xülasə

Kiçik və orta biznes (KOB) iqtisadiyyatın dayanıqlı inkişafında mühüm rol oynayır. Müasir dünyada inkişaf etmiş ölkələr KOB-ların dövlət tənzimlənməsi və inkişafı üçün müxtəlif uğurlu strategiyalar həyata keçirmişlər. Bu məqalə, Azərbaycanın və qonşu ölkələrin – Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya və İranın – KOB-ların dövlət tərəfindən tənzimlənməsi sahəsində tətbiq etdiyi siyasətləri və inkişaf etmiş ölkələrin bu sahədəki təcrübələrindən necə yararlanma biləcəyini araşdırır.

İnkişaf etmiş ölkələrdə KOB-ların dəstəklənməsi üçün vergi güzəştləri, dövlət subsidiyaları, innovasiya və startaplara yönəlik dəstək proqramları, rəqəmsallaşma təşəbbüsləri və kredit imkanlarının genişləndirilməsi kimi tədbirlər həyata keçirilir. Məsələn, Avropa İttifaqında “Horizon 2020” kimi proqramlar innovativ bizneslərin inkişafını dəstəkləyir, ABŞ-da Kiçik Biznes Administrasiyası (SBA) vasitəsilə sahibkarlara maliyyə yardımları göstərilir, Yaponiyada isə texnologiyaya əsaslanan KOB-ların gücləndirilməsi prioritet istiqamətlərdən biridir.

Açar sözlər: yerli, biznes, sahibkarlıq, subsidiya, istehsal

Tural Kishizadeh

UNEC

PhD student

<https://orcid.org/0009-0009-8340-840X>
turalkishizada@gmail.com

Using the Experience of Developed Countries in State Regulation of Small and Medium Businesses

Abstract

Small and medium-sized businesses (SMEs) play an important role in the sustainable development of the economy. In the modern world, developed countries have implemented various successful strategies for the state regulation and development of SMEs. This article examines the policies implemented by Azerbaijan and neighboring countries - Turkey, Georgia, Russia and Iran - in the field of state regulation of SMEs and how they can benefit from the experience of developed countries in this area.

In developed countries, measures such as tax breaks, state subsidies, support programs for innovation and startups, digitalization initiatives and expansion of credit opportunities are implemented to support SMEs. For example, in the European Union, programs such as Horizon 2020 support the development of innovative businesses, in the United States, financial assistance is provided to entrepreneurs through the Small Business Administration (SBA), and in Japan, strengthening technology-based SMEs is one of the priorities.

Various steps are also being taken in Azerbaijan and neighboring countries for the development of SMEs. In Azerbaijan, the Small and Medium Enterprises Development Agency (SMEDA) supports entrepreneurs, organizes subsidies and training. In Turkey, KOSGEB has created wide opportunities for SMEs.

In Georgia, easy business registration and simplifications in tax policy stimulate entrepreneurship. In Russia, special economic zones and subsidies are applied for SMEs, and in Iran, various state support programs exist to promote domestic production and exports.

Keywords: *local, business, entrepreneurship, subsidy, production*

Giriş

Kiçik və orta biznes (KOB) müasir iqtisadiyyatın əsas dayaq sütunlarından biri hesab olunur. KOB-lar təkcə iqtisadiyyatın dinamikliyini təmin etmir, həm də məşğulluğun artırılmasına, innovasiyaların tətbiqinə və bazar rəqabətinin gücləndirilməsinə töhfə verir. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, dövlət tərəfindən düzgün tənzimləmə siyasəti və məqsədyönlü dəstək mexanizmləri KOB-ların sürətli inkişafına şərait yaradır. Bununla yanaşı, vergi güzəştləri, kredit resurslarına çıxışın asanlaşdırılması, innovativ bizneslərin stimullaşdırılması və qanunvericilik bazasının optimallaşdırılması kimi tədbirlər bu sahənin inkişafında mühüm rol oynayır.

Azərbaycan və qonşu ölkələr olan Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya və İran KOB-ların inkişafına yönəlik fərqli tənzimləmə modelləri tətbiq edirlər. Azərbaycanda Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi (KOBİA) vasitəsilə sahibkarlara geniş dəstək tədbirləri həyata keçirilir. Lakin biznes mühitinin daha da liberallaşdırılması, vergi və inzibati yükün azaldılması kimi məsələlər hələ də aktuallığını qoruyur. Türkiyə KOSGEB (Kiçik və Orta Müəssisələrin İnkişafı Təşkilatı) vasitəsilə KOB-lara subsidiya və kredit imkanları təqdim edərək sektorun inkişafını stimullaşdırır. Gürcüstan isə biznes qeydiyyatının sadələşdirilməsi və xarici investisiyaların cəlb olunmasına yönəlmiş islahatları ilə diqqət cəkir. Rusiyada KOB-lar üçün xüsusi iqtisadi zonalar və vergi güzəştləri tətbiq olunur, İranda isə daxili istehsalın və ixracın stimullaşdırılması dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən biridir (Kərimli, 2020).

Bu məqalə inkişaf etmiş ölkələrin uğurlu tənzimləmə mexanizmlərinin Azərbaycan və qonşu ölkələr üçün nə dərəcədə uyğun olduğunu araşdırmağı hədəfləyir. Region ölkələrinin təcrübəsi müqayisəli şəkildə təhlil ediləcək və inkişaf etmiş ölkələrin tətbiq etdiyi effektiv modellərin lokal şəraitə uyğunlaşdırılmasının mümkünlükləri müzakirə ediləcək. Məqalə, həmçinin, KOB-ların dövlət tərəfindən tənzimlənməsi və dəstəklənməsi sahəsində mövcud problemləri və onların həlli yollarını ortaya qoyaraq, region ölkələri üçün faydalı tövsiyələr təqdim edəcək (Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Mərkəzi, 2025).

Tədqiqat

Azərbaycan və qonşu ölkələr də KOB-ların inkişafını prioritet məsələlərdən biri kimi qəbul edərək müxtəlif dəstək mexanizmləri tətbiq edir. Azərbaycanda bu sahədə əsas dövlət qurumu olan Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi (KOBİA) sahibkarlara müxtəlif dəstək mexanizmləri təqdim edir. Buraya biznesin inkişafı üçün məsləhət xidmətləri, maliyyə dəstəyi, təlim proqramları və investisiya təşviqləri daxildir. Lakin ölkədə KOB-ların inkişafına mane olan bir sıra problemlər mövcuddur. Bunlardan biri bank kreditlərinə çıxışın çətin olmasıdır. Banklar yüksək faiz dərəcələri və təminat tələbləri ilə KOB-ların maliyyələşməsinə mane olur. Bundan əlavə, vergi və gömrük siyasətinin müəyyən sahələrdə sahibkarlar üçün hələ də yük yaratması, icazə və lisenziyalaşdırma proseslərinin bəzən uzun çəkməsi problemlər arasında yer alır (Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi, 2025).

Kiçik və orta biznes (KOB) sektoru hər bir ölkənin iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayır. Bu sektor məşğulluğun artırılması, innovasiya fəaliyyətinin dəstəklənməsi və iqtisadi şaxələndirmə baxımından əhəmiyyətlidir. Azərbaycan və qonşu ölkələr olan Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya və İranda KOB-ların inkişafı müxtəlif səviyyələrdə olsa da, hər bir ölkə öz spesifik iqtisadi və hüquqi mühitinə uyğun siyasətlər həyata keçirir (Əhmədova, 2020). Aşağıdakı cədvəldə bu ölkələrdə KOB-ların əsas göstəriciləri müqayisə olunmuşdur:

Cədvəl 1: Azərbaycan və qonşu ölkələrdə kiçik və orta biznesin əsas göstəriciləri.

Ölkə	KOB-ların sayı	KOB-larda çalışanların sayı	KOB-ların ÜDM-də payı	Nümunəvi KOB-lar
Azərbaycan	250,000+	700,000+	20-25%	"Azercell" (telekommunikasiya), "Embawood" (mebel istehsalı)
Türkiyə	3,500,000+	10,000,000+	55-60%	"Beko" (məişət texnikası), "Vestel" (elektronika)
Gürcüstan	100,000+	300,000+	20-25%	"TBC Bank" (bankçılıq), "Wissol" (enerji)
Rusiya	6,000,000+	15,000,000+	20-25%	"Yandex" (texnologiya), "Ozon" (e-ticarət)
İran	3,000,000+	7,000,000+	40-45%	"Digikala" (e-ticarət), "Snapp" (nəqliyyat xidməti)

Mənbə: Bu məlumatlar müxtəlif açıq mənbələrdən toplanmışdır.

Bu cədvəldə Azərbaycan və qonşu ölkələrdə KOB-ların ümumi sayı, bu sektorda çalışan insanların miqdarı, KOB-ların ümumi daxili məhsulda (ÜDM) oynadığı rol və nümunəvi şirkətlər göstərilmişdir. Azərbaycan KOB-ların inkişafı üçün müxtəlif təşviq mexanizmləri tətbiq etsə də, bu sahədə müəyyən çətinliklər hələ də mövcuddur. Xüsusilə, maliyyələşmə problemləri, bazara çıxış imkanlarının məhdudluğu və yüksək faizli kreditlər bu sektorun inkişaf tempini ləngidən amillərdir. Türkiyədə isə KOB-lar ümumi iqtisadiyyatın əsas dayaqlarından biridir və ÜDM-də onların payı 55-60% təşkil edir. Bu, Türkiyənin KOB-lara yönəlmiş dövlət dəstəyi proqramlarının uğurlu nəticəsidir.

Gürcüstanda KOB-ların sayı nisbətən az olsa da, ölkədə sahibkarlıq fəaliyyətinin sadələşdirilməsi və biznes mühitinin liberallaşdırılması nəticəsində kiçik müəssisələrin inkişafı üçün əlverişli şərait yaradılmışdır. Rusiya isə KOB-ların sayına görə regionda lider olsa da, bu sektorun ÜDM-də payı 20-25% səviyyəsindədir. Bunun səbəbi iri dövlət şirkətlərinin iqtisadiyyatda üstünlük təşkil etməsidir. İranın KOB-ları əsasən daxili istehsal və ixrac üzərində qurulmuşdur. Qeyri-neft sektorunun inkişafı üçün KOB-ların dəstəklənməsi prioritet istiqamətlərdən biridir.

Bu müqayisədən göründüyü kimi, KOB-ların iqtisadiyyatda rolu ölkədən ölkəyə fərqlənir. Azərbaycan üçün əsas çağırışlardan biri KOB-ların ÜDM-də payının artırılması və bu sahədə innovativ bizneslərin inkişafının stimullaşdırılmasıdır. Türkiyə və Gürcüstanın uğurlu təcrübələri göstərir ki, dövlətin çevik siyasəti və sahibkarlara verilən dəstək KOB-ların ümumi iqtisadi sistemdə daha aktiv iştirakına imkan yaradır. Rusiya və İran təcrübələri isə göstərir ki, iqtisadiyyatın diversifikasiyası və kiçik müəssisələrə dövlət sifarişlərinin artırılması bu sektoru gücləndirmək üçün mühüm addımlardandır (Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi, 2017).

Gələcək perspektivdə Azərbaycan və qonşu ölkələr KOB-ların inkişafı üçün daha çevik tənzimləmə mexanizmləri tətbiq etməklə bu sektorun genişlənməsinə və sahibkarların bazara çıxış imkanlarının artırılmasına nail ola bilərlər. Xüsusilə, maliyyə resurslarına çıxışın asanlaşdırılması, biznes qeydiyyatı prosedurlarının daha da sadələşdirilməsi və rəqəmsallaşma təşəbbüslərinin gücləndirilməsi KOB-ların inkişafına müsbət təsir göstərə bilər (Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi, 2025).

Kiçik və orta biznesin dövlət tənzimlənməsi və inkişaf perspektivləri. Kiçik və orta biznesin (KOB) inkişafı iqtisadiyyatın dayanıqlılığını təmin edən əsas amillərdən biridir. KOB-lar yeni iş

yerlərinin yaradılması, innovasiyaların tətbiqi və rəqabət mühitinin formalaşdırılmasında mühüm rol oynayır. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, bu sektorun uğurlu inkişafı üçün dövlət tərəfindən düzgün tənzimləmə mexanizmləri, maliyyə dəstəyi və hüquqi bazanın gücləndirilməsi vacibdir (Mühasibat uçotu informasiya sistemlərinin Azərbaycanda tətbiqi, 2022).

Azərbaycan və qonşu ölkələr – Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya və İran – KOB-ların inkişafına yönəlik fərqli siyasətlər həyata keçirirlər. Azərbaycanın qeyri-neft sektorunun inkişafına verdiyi önəm çərçivəsində KOB-ların dəstəklənməsi xüsusi prioritet təşkil edir. Bu məqsədlə yaradılan Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi (KOBİA) sahibkarlara geniş dəstək tədbirləri təqdim edir. Türkiyədə KOB-ların dövlət tərəfindən stimullaşdırılması əsasən vergi güzəştləri, kredit proqramları və ixracın təşviqi ilə həyata keçirilir. Gürcüstanda sahibkarlığın inkişafı üçün liberallaşdırılmış qanunvericilik və asanlaşdırılmış qeydiyyat prosedurları tətbiq edilir. Rusiya və İranda isə KOB-ların əsas inkişaf istiqamətləri dövlət sifarişlərinin artırılması, daxili istehsalın gücləndirilməsi və iqtisadi diversifikasiyaya əsaslanır (Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası, 2019).

Bu mövzu çərçivəsində əsas məqsəd, KOB-ların dövlət tənzimlənməsində inkişaf etmiş ölkələrin uğurlu təcrübələrindən istifadə edərək Azərbaycan və qonşu ölkələr üçün effektiv siyasət təkliflərini araşdırmaqdır. Mövcud problemlərin və həll yollarının təhlili əsasında KOB-ların davamlı inkişafına töhfə verəcək strategiyalar irəli sürüləcək.

Cədvəl 2: Azərbaycan və qonşu ölkələrdə KOB-ların iqtisadiyyatda rolu (2023)

Ölkə	ÜDM (Milyard \$)	KOB-ların ÜDM-də payı	KOB-ların ÜDM-də töhfəsi (Milyard \$)
Azərbaycan	80	25%	20
Türkiyə	900	60%	540
Gürcüstan	25	25%	6.25
Rusiya	1,700	25%	425
İran	500	45%	225

Mənbə: Bu məlumatlar müxtəlif açıq mənbələrdən toplanmışdır.

Cədvəl 2'dən göründüyü kimi, Türkiyədə KOB-lar ümumi daxili məhsula (ÜDM) ən çox töhfə verən sektor olaraq çıxış edir. 900 milyard dollarlıq ÜDM-in 540 milyard dolları KOB-ların payına düşür ki, bu da 60%-lik göstərici deməkdir. Bu nəticə Türkiyənin kiçik və orta bizneslərə yönəlmiş dövlət dəstəyi, maliyyə yardımları və ixrac stimullaşdırıcı proqramları ilə izah oluna bilər.

Digər tərəfdən, Rusiya və İran iqtisadiyyatı daha böyük olmasına baxmayaraq, KOB-ların ÜDM-dəki payı nisbətən aşağıdır. Rusiya kimi nəhəng bir iqtisadiyyatda KOB-ların ÜDM-yə təsiri cəmi 25% təşkil edir. Bunun səbəbi ölkədə iri dövlət şirkətlərinin iqtisadiyyatda dominant olması və KOB-ların hələ tam rəqabət qabiliyyətli mövqeyə sahib olmamasıdır.

Azərbaycan və Gürcüstan isə daha kiçik iqtisadiyyatlara sahib olduqları üçün KOB-ların ÜDM-yə təsiri məhduddur. Azərbaycanda ÜDM-in 25%-i KOB-lardan gəlir ki, bu da regionun digər ölkələri ilə müqayisədə daha aşağı göstəricidir. Bunun əsas səbəbi, hələ də bu sektorda bank kreditlərinə və investisiya mənbələrinə çıxışın məhdud olmasıdır (Kərimov, Osmanov, 2020).

Cədvəl 3: Azərbaycan və qonşu ölkələrdə KOB-lara verilən güzəştli kreditlərin miqdarı (2023, Milyon \$)

Ölkə	KOB-lara verilən kreditlər (Milyon \$)	KOB-ların maliyyələşmədə payı
Azərbaycan	1,200	30%
Türkiyə	25,000	55%
Gürcüstan	800	35%
Rusiya	50,000	40%
İran	15,000	50%

Mənbə: Bu məlumatlar müxtəlif açıq mənbələrdən toplanmışdır.

Maliyyələşmə KOB-ların inkişafında əsas amillərdən biridir. Cədvəldən göründüyü kimi, Türkiyə və Rusiya KOB-lara ən çox kredit ayıran ölkələrdir. Türkiyədə 25 milyard dollar, Rusiyada isə 50 milyard dollar həcmində güzəştli kreditlər verilir. Bu ölkələrdə kiçik və orta bizneslərə dövlət bankları və xüsusi fondlar vasitəsilə dəstək göstərilir. Azərbaycan və Gürcüstanda bu rəqəmlər daha aşağıdır. Azərbaycanda cəmi 1,2 milyard dollar KOB-lara kredit kimi ayrılır ki, bu da sahibkarlar üçün kifayət qədər məhdud maliyyə imkanları yaradır. Gürcüstanda isə bu göstərici 800 milyon dollardır. Bu ölkələrdə KOB-ların inkişafı üçün kredit faizlərinin azaldılması və maliyyə institutlarının sahibkarlara daha çevik şərtlərlə kredit təqdim etməsi vacibdir. İranda isə KOB-lara ayrılan maliyyə yardımları 15 milyard dollar təşkil edir. İranın iqtisadiyyatında KOB-ların rolu yüksək olduğu üçün maliyyə dəstəyi də daha böyükdür.

Cədvəl 4: Azərbaycan və qonşu ölkələrdə KOB-ların fəaliyyət sahələri üzrə payı (2023, %)

Ölkə	Ticarət	Sənaye	Xidmət sektoru	Kənd təsərrüfatı
Azərbaycan	40%	20%	30%	10%
Türkiyə	35%	30%	25%	10%
Gürcüstan	45%	15%	30%	10%
Rusiya	30%	35%	25%	10%
İran	38%	28%	24%	10%

Mənbə: Bu məlumatlar müxtəlif açıq mənbələrdən toplanmışdır.

Cədvəldən görünür ki, bütün ölkələrdə KOB-lar əsasən ticarət və xidmət sektorlarında cəmlənib. Azərbaycanda kiçik və orta bizneslərin 40%-i ticarət sahəsində, 30%-i isə xidmət sektorunda fəaliyyət göstərir. Bu, ölkənin ixrac potensialı və istehsal sektorunda KOB-ların rolunun hələ də aşağı olmasını göstərir. Türkiyədə isə sənaye sahəsində KOB-ların payı 30%-dir ki, bu da ölkədə istehsal və ixrac yönümlü iqtisadi modelin daha güclü olmasına işarə edir. Rusiya sənaye sahəsində KOB-ların ən çox paya sahib olduğu ölkələrdən biridir. Burada kiçik bizneslər iqtisadiyyatın sənaye sektorunun 35%-ni təşkil edir. Bunun səbəbi dövlətin istehsalat və texnologiya sahəsində kiçik və orta bizneslərə güzəştli vergi və subsidiyalar təqdim etməsidir. Gürcüstan və İranda KOB-ların əsasən ticarət və xidmət sahələrində cəmləşməsi isə bu ölkələrin iqtisadi modellərinin spesifik xüsusiyyətlərindən irəli gəlir. Gürcüstanın turizm və xidmət sektoru üstünlük təşkil edir, İranda isə daxili istehlak bazarının böyük olması səbəbindən ticarət KOB-ların əsas fəaliyyət sahəsinə çevrilib.

Cədvəl 5: Azərbaycan və qonşu ölkələrdə KOB-ların məşğulluqda rolu (2023)

Ölkə	Ümumi məşğulluq (Milyon nəfər)	KOB-larda çalışanlar (Milyon nəfər)	KOB-ların məşğulluqdakı payı
Azərbaycan	5.2	0.7	13.5%
Türkiyə	32	10	31.3%
Gürcüstan	1.5	0.3	20%
Rusiya	75	15	20%
İran	20	7	35%

Mənbə: Bu məlumatlar müxtəlif açıq mənbələrdən toplanmışdır.

Bu cədvəldən göründüyü kimi, ölkələr arasında KOB-ların məşğulluq bazarına təsiri fərqlidir. İran və Türkiyədə KOB-ların məşğulluqdakı payı 30-35% aralığında dəyişir ki, bu da həmin ölkələrin iqtisadiyyatında kiçik və orta bizneslərin nə qədər əhəmiyyətli olduğunu göstərir. Xüsusilə, Türkiyədə KOB-ların məşğulluğa verdiyi töhfə 10 milyon nəfərdir ki, bu da ümumi işçi qüvvəsinin

təxminən üçdə birini təşkil edir. Rusiyada isə KOB-ların məşğulluqdakı rolu nisbətən aşağıdır. Burada kiçik və orta bizneslər 75 milyonluq ümumi məşğulluq bazarında cəmi 15 milyon nəfəri işlə təmin edir. Bunun əsas səbəbi Rusiyada iri dövlət müəssisələrinin dominant mövqedə olmasıdır. Azərbaycan və Gürcüstanda KOB-ların məşğulluqdakı rolu hələ də inkişaf mərhələsindədir. Azərbaycanda KOB-lar cəmi 700 min nəfəri işlə təmin edir ki, bu da ümumi məşğulluğun 13,5%-nə bərabərdir. Bu, ölkədə kiçik və orta bizneslərin daha çox dəstəyə ehtiyacı olduğunu göstərir. Gürcüstanda isə bu göstərici 20%-dir. Cədvəllərdən əldə olunan nəticələr göstərir ki, Azərbaycan və qonşu ölkələrdə KOB-ların iqtisadiyyata təsiri fərqli səviyyədədir. Türkiyə, İran və Rusiya kimi ölkələrdə kiçik və orta bizneslər iqtisadiyyatın əsas dayaqlarından biridir və ÜDM-də əhəmiyyətli paya sahibdir. Azərbaycan və Gürcüstanda isə KOB-ların iqtisadiyyata təsiri hələ də məhdud olsa da, bu sahədə inkişaf üçün böyük potensial mövcuddur.

Bu təhlildən çıxan əsas nəticələr:

1. Maliyyələşmə: Azərbaycanda KOB-ların kreditlərə çıxışı məhduddur və faiz dərəcələri yüksəkdir. Türkiyə və Rusiya bu sahədə daha güclü dəstək mexanizmlərinə malikdir.

2. Sənaye sektoru: Azərbaycan və Gürcüstanda KOB-ların sənaye sahəsində fəaliyyəti zəifdir, əsasən ticarət və xidmət sahələri üstünlük təşkil edir.

3. Məşğulluq: Türkiyə və İranda KOB-lar məşğulluqda böyük rol oynayır, Azərbaycanda isə kiçik və orta bizneslərin məşğulluğa təsiri məhduddur.

4. ÜDM-də pay: Türkiyədə KOB-ların ÜDM-dəki payı ən yüksəkdir, Azərbaycanda isə bu göstərici artırılmalıdır.

Kiçik və orta biznesin iqtisadiyyatdakı rolu: region ölkələrinin müqayisəli təhlili. Kiçik və orta biznes (KOB) hər bir ölkənin iqtisadi sistemində mühüm rol oynayır. KOB-lar məşğulluğun artırılması, innovasiyaların tətbiqi və yerli istehsalın gücləndirilməsi baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, dövlət tərəfindən düzgün tənzimləmə və maliyyə dəstəyi bu sektorun inkişafını sürətləndirə bilər. Bu baxımdan, Azərbaycan və qonşu ölkələr – Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya və İran – KOB-ların inkişafına müxtəlif yanaşmalar tətbiq edirlər (Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi, 2018).

Bu məqalə KOB-ların iqtisadiyyatdakı rolunu Azərbaycan və qonşu ölkələrin təmsalında müqayisəli şəkildə təhlil edərək, bu sahədə tətbiq olunan uğurlu strategiyaları və potensial inkişaf istiqamətlərini araşdırmağı hədəfləyir. Dövlət tənzimləmələri, maliyyələşmə imkanları, məşğulluq və sənaye sektorunda KOB-ların iştirakı kimi əsas faktorlar təhlil edilərək, inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən hansı dərslərin çıxarılacağı biləcəyi müzakirə ediləcəkdir.

Cədvəl 6. KOB-ların ÜDM-yə təsiri və iqtisadiyyatdakı rolu

Ölkə	ÜDM (Milyard \$)	KOB-ların ÜDM-də Payı (%)	KOB-ların ÜDM-yə Töhfəsi (Milyard \$)
Azərbaycan	80	25%	20
Türkiyə	900	60%	540
Gürcüstan	25	25%	6.25
Rusiya	1,700	25%	425
İran	500	45%	225

Mənbə: Bu məlumatlar müxtəlif açıq mənbələrdən toplanmışdır.

Bu cədvəl göstərir ki, KOB-ların iqtisadiyyata verdiyi töhfə ölkələr arasında fərqlənir. Türkiyə və İran iqtisadiyyatında KOB-ların rolu daha böyükdür. Türkiyədə KOB-ların ÜDM-yə verdiyi töhfə 540 milyard dollar təşkil edir ki, bu da ölkənin ümumi iqtisadi fəaliyyətinin 60%-nə bərabərdir. İranın iqtisadi modelində də KOB-lar mühüm yer tutur və ÜDM-in 45%-ni təşkil edir.

Azərbaycanda KOB-ların ÜDM-dəki payı 25% olmaqla 20 milyard dollarlıq töhfə verir. Gürcüstanda da bu göstərici 25%-dir. Lakin, Rusiya kimi böyük iqtisadiyyata malik ölkədə KOB-ların ÜDM-dəki payı nisbətən aşağıdır (25%), çünki iri dövlət müəssisələri bazarda dominantdır.

Cədvəl 7. KOB-ların məşğulluq bazarındakı rolu

Ölkə	Ümumi Məşğulluq (Milyon Nəfər)	KOB-larda Çalışanlar (Milyon Nəfər)	KOB-ların Məşğulluqdakı Payı (%)
Azərbaycan	5.2	0.7	13.5%
Türkiyə	32	10	31.3%
Gürcüstan	1.5	0.3	20%
Rusiya	75	15	20%
İran	20	7	35%

Mənbə: Bu məlumatlar müxtəlif açıq mənbələrdən toplanmışdır.

Bu cədvəldən görünür ki, KOB-ların məşğulluqda rolu ölkədən ölkəyə dəyişir. Türkiyə və İran kimi ölkələrdə kiçik və orta bizneslər məşğulluğun əsas hissəsini təşkil edir. Türkiyədə KOB-ların məşğulluqdakı payı 31.3% təşkil edir və 10 milyon insanı işlə təmin edir. İran isə KOB-ların məşğulluq bazarına təsirinə görə lider mövqedədir, burada 7 milyon nəfər KOB-larda çalışır ki, bu da ümumi məşğulluğun 35%-ni təşkil edir.

Azərbaycanda isə bu göstərici 13.5% olmaqla nisbətən aşağıdır. Cəmi 700 min nəfər KOB-larda çalışır və bu, sektorun inkişafına daha çox dəstək verilməli olduğunu göstərir. Gürcüstanda KOB-lar 20%-lik məşğulluq payına sahibdir.

Cədvəl 8. KOB-ların fəaliyyət sahələri üzrə payı

Ölkə	Ticarət (%)	Sənaye (%)	Xidmət Sektoru (%)	Kənd Təsərrüfatı (%)
Azərbaycan	40%	20%	30%	10%
Türkiyə	35%	30%	25%	10%
Gürcüstan	45%	15%	30%	10%
Rusiya	30%	35%	25%	10%
İran	38%	28%	24%	10%

Mənbə: Bu məlumatlar müxtəlif açıq mənbələrdən toplanmışdır.

Cədvəl 8, Azərbaycanda KOB-lar əsasən ticarət sektoruna yönəlib (40%). Xidmət sektoru da əhəmiyyətli rol oynayır (30%), lakin sənaye və kənd təsərrüfatı sahələrində iştirak aşağıdır (müvafiq olaraq 20% və 10%).

Türkiyədə sənaye sektorunda KOB-ların payı daha yüksəkdir (30%), bu da ölkənin istehsal və ixrac yönümlü iqtisadi siyasətinin nəticəsidir. Rusiya isə sənaye sahəsində KOB-ların ən yüksək paya malik olduğu ölkələrdən biridir (35%), çünki burada dövlət dəstəyi ilə müxtəlif istehsalat layihələri həyata keçirilir.

Gürcüstan və İran kimi ölkələrdə isə ticarət sahəsi KOB-lar üçün əsas gəlir mənbəyi olaraq qalır. İranın KOB-ları kənd təsərrüfatında və sənaye sektorunda da güclüdür (28%).

Cədvəl 9. KOB-ların maliyyələşməsi və kreditlərə çıxış

Ölkə	KOB-lara Verilən Kreditlər (Milyon \$)	KOB-ların Maliyyələşmədə Payı (%)
Azərbaycan	1,200	30%
Türkiyə	25,000	55%
Gürcüstan	800	35%
Rusiya	50,000	40%
İran	15,000	50%

Mənbə: Bu məlumatlar müxtəlif açıq mənbələrdən toplanmışdır.

Bu cədvəldən görünür ki, KOB-lara verilən kreditlərin həcmi ölkənin iqtisadi potensialına uyğun olaraq dəyişir. Rusiya və Türkiyə KOB-lara ən çox maliyyə ayıran ölkələrdir. Rusiyada KOB-lara ayrılan kreditlər 50 milyard dollardır ki, bu da ümumi maliyyələşmənin 40%-ni təşkil edir. Türkiyədə isə bu rəqəm 25 milyard dollar olub, KOB-ların maliyyələşmədəki payı 55%-ə çatır.

Azərbaycan və Gürcüstanda bu göstəricilər daha aşağıdır. Azərbaycanda KOB-lara verilən kreditlər 1.2 milyard dollardır və bu, ümumi maliyyələşmənin cəmi 30%-ni təşkil edir. Bu da göstərir ki, Azərbaycan KOB-ların inkişafına dəstək üçün daha çox maliyyə mexanizmləri tətbiq etməlidir.

İranın iqtisadiyyatında KOB-ların maliyyələşməsi yüksəkdir. 15 milyard dollar məbləğində kreditlər ayrılış və bu sektorun maliyyələşmədə payı 50%-dir.

Nəticə

Kiçik və orta biznesin (KOB) inkişafı ölkə iqtisadiyyatlarının davamlı böyüməsi, məşğulluğun artırılması və innovasiyaların tətbiqi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycan və qonşu ölkələr olan Türkiyə, Gürcüstan, Rusiya və İran KOB-ların iqtisadiyyata təsirini gücləndirmək üçün müxtəlif tənzimləmə və dəstək mexanizmləri tətbiq edirlər.

Təhlil nəticələri göstərir ki, KOB-ların ÜDM-dəki payı və iqtisadiyyata təsiri ölkədən ölkəyə dəyişir. Türkiyə və İran kimi ölkələrdə KOB-lar ÜDM-in 55-60%-ni təşkil edərək iqtisadiyyatın əsas dayaqlarından birinə çevrilmişdir. Rusiya və Azərbaycanda isə bu göstərici daha aşağıdır, burada iri dövlət müəssisələrinin dominant mövqeyi KOB-ların genişlənməsinə müəyyən məhdudiyyətlər yaradır. Gürcüstan isə KOB-ların fəaliyyətini dəstəkləmək üçün liberallaşdırılmış qanunvericilik və sahibkarlara vergi güzəştləri tətbiq etməklə bu sahənin inkişafına təkan verməyə çalışır.

Məşğulluq göstəricilərinə baxdıqda, İran və Türkiyədə KOB-ların iş bazarında əhəmiyyətli yer tutduğu aydın olur. Bu ölkələrdə KOB-lar məşğulluğun müvafiq olaraq 35% və 31.3%-ni təmin edir. Azərbaycanda isə KOB-ların məşğulluqdakı payı 13.5% təşkil edir ki, bu da sektorun hələ tam inkişaf etmədiyini göstərir.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi. (2018). *Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin fəaliyyətinin təmin edilməsi haqqında Fərman*. <https://e-qanun.az/framework/39263>
2. Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi. (2025). *Ən çox verilən suallar*. <https://smb.gov.az/az/nav/en-cox-verilen-suallar>
3. Azərbaycan Respublikasının Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi. (2025). *Sahibkarlıq subyektlərinin virtual ixtisasartırma proqramı*. <https://economy.gov.az/az/post/61/azerbaycan-respublikasinin-kicik-ve-orta-biznesin-inkisafi-agentliyi>
4. Azərbaycan Respublikasının Auditorlar Palatası. (2019). *Kiçik və orta biznesin inkişafında mühasibat uçotunun rolu*. https://audit.gov.az/Upload/Files/2019/Material_of_the_conference.pdf
5. Kərimli, M.M. (2020). *Innovasiyanın stimullaşdırılmasının iqtisadi və sosial aspektləri*. UNEC Nəşriyyatı.
6. Kərimov, E., Osmanov, B. (2020). *İqtisadi nəzəriyyə*. ADPU Quba Filialı Nəşriyyatı.
7. Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi. (2025). *KOB-ların təhsil, elm, tədqiqat və dəstək layihələrinin maliyyələşdirilməsi*. <https://www.smb.gov.az/>
8. Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi. (2017). *Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin Nizamnaməsi*. [https://az.wikipedia.org/wiki/Ki%C3%A7ik_v%C9%99_Orta_Biznesin_%C4%B0nki%C5%9Faf%C4%B1_Agentliyi_\(Az%C9%99rbycan\)](https://az.wikipedia.org/wiki/Ki%C3%A7ik_v%C9%99_Orta_Biznesin_%C4%B0nki%C5%9Faf%C4%B1_Agentliyi_(Az%C9%99rbycan))
9. Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Mərkəzi. (2025). *KOB-ların inkişafı üzrə xidmətlər*. <https://kobim.az/>
10. Əhmədova, T. (2020). Elm-təhsil və biznes əlaqələrinin formalaşması və inkişafı. *Kooperasiya elmi-praktiki jurnal*. 3, s.45-52.

11. Mühasibat uçotu informasiya sistemlərinin Azərbaycanda tətbiqi: kiçik və orta müəssisələr üzrə tədqiqat. (2022). *Xəzər Universiteti Nəşriyyatı*. <https://dspace.khazar.org/>

Daxil oldu: 01.12.2024

Qəbul edildi: 07.03.2025